

DATA DE
RECEPCIÓN:
28/09/2016

Boletín Galego de Literatura
n.º. 47 (2015), <http://www.usc.es/revistas/index.php/bgl/issue/view/221>
ISSN: 0214-9117

DATA DE
ACEPTACIÓN:
12/06/2017

Grupo LITER21-Universidade de Santiago de Compostela
Universidade de Santiago de Compostela. Servizo de Publicacións e Intercambio Científico

Sandra Fernández Queiruga

Universidade de Santiago de Compostela
sandru92.uessa@gmail.com

O *Boletín Galego de Literatura* é unha revista literaria que afonda na crítica e estudo da literatura en xeral, e en concreto tamén dá entrada á Literatura Infantil e Xuvenil. Acolle artigos e traballos pertencentes a diversas áreas de investigación, decantándose por múltiples temas que afectan ao medio literario en xeral e á galega en particular.

Neste número 47 (2015), salientamos a importancia de motivos ou materias pouco tratados na literatura contemporánea. Temas como a creación de novos mundos imaxinarios ou cartografiados, os cales serven para outorgar un espazo propio ás aventuras que contemplamos nos libros, na cinematografía ou nos videoxogos. Para isto, no artigo «The Hobbit desde a xeografía literaria crítica. Perspectivas de análise» de Alba Rozas Arceo, propónse unha definición, análise e estudo das técnicas que facilitan a creación destes universos, mediante a xeografía literaria e a inclusión da cartografía. Trátase dun enfoque singular no que se chega a coñecer a situación física e mental da serie de obras escollida (*The Hobbit*). O florecemento desta liña de investigación é unha cuestión moi novidosa nos tratados sobre literatura dos últimos tempos, o cal nos axuda á hora de realizar unha representación física de realidades imaxinadas por escritores/as que só parecían ter cabida nos videoxogos. A autora amosa unha perspectiva multifuncional dos mapas; como medio de comprensión destes mundos ficcionais co exemplo do Hobbit, caso no que xa o propio autor da saga (J. R. R. Tolkien) realizara unha especie de gráficos pormenorizados do que el consideraba o hábitat das súas personaxes.

Outro asunto escasamente tratado na literatura actual é a violencia de xénero ou a violencia doméstica, de forma que Gema Lasarte escribe «O corpo maltratado, sinécdoque da violencia de xénero na literatura vasca». Examina unha extensa variedade de novelas escritas por autores vascos, comprendidas entre 1979 e 2009. O corpus de estudo componse de cinco volumes: *Tango Urdina* [*Tango azul*] (2003), de Aitziber Etxeberria; *Golgota* [*Gólgota*] (2008), de Xabier Montoia; *Zoaz infernura, laztana* [*Vaite ao inferno, querida*] (2008), de Anjel Lertxundi; *Aulki jokoa* [*Xogo de cadeiras*] (2009), de Uxue Alberdi e *Zureak egin du* [*Estás acabada*] (2009), de Iñaki Frieria. A protagonista deste compendio é a violencia física e psíquica por parte dos homes cara ás súas esposas. Destaca tamén violencia infrinxida ás mulleres nos períodos de guerra e a importancia do estudo do "corpo": o corpo humano como metáfora da historia, como narrador da crueldade e a dor a través das representacións do maltrato. A autora critica a escasa repercusión deste tema na literatura, sendo poucas as obras que realmente desenvolven esta situación no panorama actual.

Trátase pois dunha tese ben elaborada e minuciosa, en canto analiza a dificultosa tarefa de delimitar un corpus na literatura vasca sobre a violencia entre as parellas. Unicamente se analiza a presenza deste tratamento cara ás mulleres, obviando a outra cara da moeda, o maltrato aos homes. Entérrase nun caixón esquecido, silenciando así unha das protestas máis actuais: a visualización nos medios do maltrato físico e mental que tamén sofren os varóns. Gema Lasarte esquece este outro tipo de maltrato, que tamén afecta á nosa sociedade. No corpus que destaca a autora, todos os casos se centran no personaxe feminino como vítima do sufrimento por parte das súas parellas masculinas, deste modo a inserción deste tipo de violencia outorgarlle un equilibrio excelente á investigación, amosando as dúas caras da moeda.

Outro dos elementos que se resaltan é a utilización da linguaxe sexista como xeradora deste tipo episodios de vexacións. Lasarte reduce esta situación ao uso do vocabulario ou ás inflexións gramaticais, pero é certo que nos nosos días, a lingua utilizada pola xuventude nas redes sociais implica certo grao de violencia e ofensas. É esta fala a que a mocidade remata aprendendo e empregandono instituto, no colexio, na casa e cos seus propios compañeiros. Se non se remedian a tempo estes comportamentos, nada cambiará, formaranse maltratadores e vítimas de malos tratos.

Doutra banda, recálcase a incorporación de obras nas que as mulleres son vítimas do ensañamento propiciado polas guerras e os conflitos bélicos, posto que refire un ámbito totalmente diferente ao pasar do interior dos domicilios aos campos de batalla. Malia o dominio das agresións físicas e mentais entre as parellas, destaca tamén *Bai baina ez* [*Si pero non*] (1985), de Laura Mintegi, onde se retrata a ferocidade máis cruel e descarnada posible: o abuso sexual dun

pai á súa filla. Por último, resalta a visión das narradoras femininas de tres novelas de autoría masculina: *Golgota* [*Gólgota*] (2008) de Xabier Montoia; *Zoaz infernura, lazтана* [*Vaite ao inferno, querida*] (2008), de Anjel Lerxtundi e *Zureak egin du* [*Estás acabada*] (2009), de Iñaki Frieria. Nestes volumes a protagonista segue sendo unha muller que se ve sometida ao seu marido ou polo patriarcado en xeral, nos escuros tempos da guerra civil.

Fronte á visión dos feminicidios actuais, atopamos tamén a presenza da brutalidade nun curioso filme da compañía creada e dirixida por Walt Disney. A película *Canción do sur* (*Song of the South* de Harve Foster e Wilfred Jackson, 1946) é a única película que a entidade non ten á venda por considerarse racista, malia contar con numerosos Óscars no seu palmarés. Seguimos situándonos no camiño da violencia, pero agora estamos perante a loita racial que afecta ao público máis próximo de Disney: os/as nenos/as. Tomouse a ideada representación da obra de Joel Chandler Harris, da cal se distancia notablemente para adaptala a un público máis infantil, namentres que a historia orixinal versa sobre as narracións animadas dun escravo negro. É un asunto complexo, debido a que a vida do tío Remus, o servo protagonista da obra, está plagada de sufrimento, dor e angustia, co cal sería case un milagre que este relato puidese ir destinado a espectadores de escasa idade que carecen dos coñecementos sociais axeitados para comprender os acontecementos.

Autores coma María del Rosario Piqueras Fraile, Bruce Bickley ou Peggy Russo cren que a compañía Disney traizoa o espírito da obra de Harris, sumindo ao tío Remus filmico nun mero contacontos, esquecendo por completo o trasfondo social e cultural, situandoá cinto coma un simple pasatempo. Desta forma, o escrito analiza a problemática que se lle presenta a unha entidade tan grande e con tanto poder como Disney, creadora de múltiples películas e adaptacións claves da modernidade, como *Bambi* (1942, David Hand, James Algar, Bill Roberts, Norman Wright, Samuel Armstrong, Paul Satterfield e Graham Heid), *Branca de Neve e os sete ananos* (1937, David Hand, William Cottrell, Larry Morey, Perce Pearce e Ben Sharpsteen), *A Sirenita* (1989, Ron Clements e John Musker), *101 dálmatas* (1961, Clyde Geronimi e Wolfgang Reitherman), *O Rey León* (1994, Rob Minkoff e Roger Allers) e un longo etcétera, pertencen á historia do crecemento dos/as nenos/as actuais. Son obras que transmiten unha poderosa mensaxe coa que os/as cativos/as rematan por identificarse. ¿Como sería isto posible no caso de *Canción do sur*? ¿Como un rapaz/a ansiaría chegar a ser un escravo negro na época da secesión, co que iso implicaba?

Estes deberon de ser algúns dos pensamentos nos que se apoiaron os traballadores da compañía Disney, de modo que optaron por realizar unha adaptación simplista dunha historia que necesita do seu trasfondo social, político e histórico para ser comprendida na súa totalidade. É comprensible a existencia dun "conflito" entre a obra literaria e a corporación polos cambios causados e pola supresión de elementos decisivos da obra da que procede. Non debemos esquecer que a maioría destas producións teñen a súa base nun libro previo, do que difiren completamente para así destinalas a un público menos esixente coma o formado polos/as nenos/as. Por tanto, non é único un caso deste tipo, hai narracións que quizais non permitan unha adaptación, que sexan relatos que cheguen a todos os públicos como un espello no que atopar a veracidade dos acontecementos, como ocorre con *Canción do sur*.

Á vista desta situación, Disney decidiu deixar esta película na sombra, retirala do mercado ante a avalancha de críticas suscitadas e o temor a ferir sensibilidades no público máis novo. Tamén o propio Harris recibiu comentarios negativos á hora de retratar o tío Remus, pois acúsaselle de falta de responsabilidade á hora de configurar unha personaxe tan importante para o movemento revolucionario negro dos Estados Unidos. Un dos aspectos máis destacables neste sentido, foi o de reproducir os estereotipos básicos, é dicir, o retrato dos escravos negros, que parecían contentos coa súa situación polo mero feito de ter acubillo e un traballo. Ao final da investigación, María Miguel López, realiza unha serie de paralelismos e diferenzas entre o texto literario e a obra fílmica, na que se poñen de manifesto os cambios producidos na trama para favorecer o desenvolvemento da curtametraxe.

Como vemos, neste número 47 do *Boletín Galego de Literatura*, movémonos no camiño que nos amosa a crueldade, a violencia como método de expresión para as personaxes nas obras pero tamén nas cintas máis recoñecidas por todos os públicos. Desta forma, observamos a multiplicidade de formas temáticas que teñen cabida nesta revista, analizando desde aspectos máis puramente teóricos da literatura como a organización da cartografía relacionada coa xeografía literaria, pasando pola esencia mesma da violencia física, mental e racial, para rematar cun estudo no que se analiza unha ópera na que a temática principal desenvólvese no ámbito pastoril, como é o caso de «O Nascimento de um Héroi: análise da segunda cena do acto primeiro da ópera *Ulisses em Lisboa* de Francisco José Freire», de Rui Miguel Mateus.

Relátanse as aventuras dun pastor reconvertido en heroe homérico, sometido a probas para lograr o amor da princesa Elisa, asumindo novos roles e xogos de poder para alcanzar o status social da dama. Isto recórdanos as peripecias do Hércules cando novo, á hora de realizar certos

mandados para casar coa súa namorada. O estudo lévanos da man para realizar unha viaxe entre dous amantes, os cales ven imposible a culminación dos seus sentimentos debido ás súas diferentes condicións sociais; e aos impedimentos que as familias poñen entre eles. Trátase dunha revitalización do xénero pastoril tan esquecido nos nosos días, no que un pastor reconvertido na figura do Ulises homérico, debe superar varios exames que ningún outro ser humano puido superar, para así lograr a veneración da familia da súa adorada Elisa, a cal lle permitiría contraer matrimonio con el.

É un escrito totalmente diferente á tónica que estabamos seguindo ata agora, o cal demostra a versatilidade da revista, que acolle análises de temáticas tan diferentes. Deste modo, ponse de manifesto unha relación amorosa que remite ás églogas, á Arcadia pastoril onde os amantes sempre deben renunciar a certos aspectos da súa vida para construír unha en común. A obra de José Freire céntrase na personalidade de Tágio, un pastor da máis baixa clase social, que namora de Elisa, unha moza de alta alcuña que está totalmente fóra do seu alcance. Desta forma, nárrese a historia de amor en verso, a modo dunha égloga pastoril.

Un aspecto criticable desta obra de José Freire sería o sometemento de Elisa ás ordes do seu pai, o rei, a quen obedece cegamente, inclusive se para iso debe renunciar aos seus sentimentos. Esta personaxe feminina remítenos obviamente a toda a tradición de contos de fadas, filmes da compañía Disney e contos infantís en xeral, nos que a protagonista sempre debe ser salvada polo príncipe azul que a libera dos seus tormentos, gañando definitivamente o corazón da súa familia, de modo que rematan as fazañas vivindo felices e comendo perdices. Esta tradición, tan manida xa nos nosos días, está a cambiar en canto a contos de fadas se refiren. As princesas deixan de ser un complemento meramente decorativo para convertírense en mulleres loitadoras que afrontan as súas batallas, sen necesidade de que ninguén lles preste axuda.

A subordinación da princesa aos intereses paternos provoca o desenvolvemento dunha acción tan conseguida como previsible. Desde as primeiras liñas coñecemos cal será o final dos amantes mozos, que non será outro que a satisfactoria realización do seu amor, co permiso correspondente do rei. Cunha trama que non conta con ningún misterio para o/a lector/a, non é complicado manter a súa atención ata as páxinas finais, xunto co progreso das peripecias que vive o xoven Tágio favorece o misterio e a captación da atención do lector ao longo da fábula.

En definitiva, este número 47 (2015) conta con múltiples variables de estudo da literatura, diferentes formas de analizar aspectos que inflúen no sistema cultural (as adaptacións filmicas, o estudo do tema pastoril etc.), pero sen dúbida salientanse as máis interesantes e as que achegan

informacións máis destacables no panorama da literatura actual. Porén, resulta interesante a exploración que se fai na literatura dos nosos días de temas actuais que nunca tiveron o seu lugar no sistema literario universal. Motivos como a violencia de xénero ou o tratamento dos mundos imaxinarios nas obras ficcionais proporcionan un grande impulso ao sector dos estudos teóricos da literatura, ancorados en temas manidos e repetitivos ao longo dos séculos. Doutra banda, o interese da compañía Disney está sobradamente xustificado polas innovacións que logrou e por saber captar o público máis novo cos seus filmes. Aínda así, é salientable o misterio de películas que rematan por resultar produtos escuros e esquecidos nos caixóns como *Canción do sur*.

